

Györffy István és a moldvai csángómagyarok

„*Én részemről egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és magyar haza javát*” – írja *Bartók Béla* 1903-ban, az édesanyjának, Pozsonyba.¹ Az ifjú Györffy István nem ismerhette ezt a levelet, mégis ugyanúgy gondolkodott, mint három évvel idősebb kortársa. Talán a századforduló szellemisége tette, melyben mindketten szívvel-lélekkel benne éltek.

A nagy hatású néprajztudós és művelődéspolitikus munkássága legfőképpen az Alföld népéletéhez, ennek legsajátosabb népcsoportjához, a kunokhoz kötődik. A karcagi születésű, a táj népi sorsában nevelkedett fiatalembert érdeklődése már középiskolás korában szülőföldje, a Nagykunság pásztori életmódjának, népi műveltségének megismerése felé irányította. A kun etnikum iránt érzett vonzódását, a felvidéki Késmárkon töltött felső gimnáziumi évek eltérő tájélménye minden bizonnyal még tovább fokozta. Hozzásegítette, hogy felismerje a táj és a tájban élő ember alakította népi életmód kölcsönhatását. A Magas-Tátra lábánál elterülő kisvárosból a síksági életre visszapillantva bizonyára még jobban szembetűnt számára a szülőföld másabb értéke; a Felföldet „tán csodálta, ámde nem szerette”. Az alsó iskolai éavesztések miatt érettebb korára áthúzódo gimnáziumi évek alatt az ifjú Györffy látóhatára kitágult ugyan, de érdeklődési köre nem változott. Ezt továbbra is Karcag, a kun etnikai tudat határozta meg. Ez motiválta, hogy utolsó gimnáziumi éveiben egyre fokozódó érdeklődéssel fordult a magyarsággal rokon eredetű népmaradvány őstörténete, eredete felé. Bizonyos lehet, hogy végül is az ebből fakadó megismerési vágy vezeti el, érettségije előtti évben, a honfoglalás előtti magyarság utolsó szálláshelyére, a volt Kunország földjére: Moldvába.

Már a diák Györffy – akár később az érett tudós – nem elégedett meg a forrásanyagok tanulmányozásával: nélkülözhetetlennek tartotta a terepjárást, az így szerezhető friss tapasztalatokat. Húsvéti és nyári szünidejében, iskolás társaival, gyalogtúrákkal járta be a történelmi Magyarország majd’ minden vidékét, helyszínen szembesítve a tanult földrajzi, botanikai, művelődéstörténeti ismereteit. Minden évben így tette meg az utat Késmárk és Karcag között, de *Tőkés András* barátjával ilyen módon jutott el Késmárkról Fiuméba is. Majd 1903-ban tizenkilenc éves korában Moldvába.

A középiskolát még be sem fejezett, érettségi előtt álló tudós, erről az első romániai, moldvai útjáról akkor nem készített publikációt, úti benyomásait nem ismerjük. Mindössze egy, az édesanyjához írt képeslap tanúskodik önkéntes, gyalogos tanulmányútról.² Erről a gyűjtőútról később műveiben kevés közvetlen utalás található. Mégis az akkor szerzett helyszíni ismerete, tájékozódása, döntő módon érvényesült eljövendő tudományos pályafutásában. De hozzájárult ez az úti tapasztalat az 1917. évi bukaresti szakértői megbízás elnyeréséhez is.

¹ *Bartók Béla* levelei, Zeneműkiadó, 1976. 51. sz.

² *Györffy György* szóbeli közlése.

Aligha tévedünk, ha az utazás végső elhatározását Weigand 1902-ben Lipszében kiadott, a moldvai csángómagyarokról írt könyvének tulajdonítjuk.³ A neves német nyelvész ebben a munkájában a csángók nyelvének tanulmányozásán kívül, vázolja feltételezését a kun és a csángó, illetve a székely és a csángó népcsoportok kapcsolatára. Hasznos gyakorlati eligazítást kaphatott Györffy a tanulmányban felsorolt 130, csángómagyarok lakta moldvai falu helységnevéből. Magyar kutatók már a korábbi évszázadokban megállapították: a moldvai folyó- és településnevek, valamint egyéb földrajzi helymeghatározások jelentős része: magyar eredetű. Erre már Zöld Péter, a madéfalvi veszedelmek Moldvába menekült csíkszentléleki lelkész, de még korábban Bandinus, a moldvai katolikus csángómagyarok egyházi vizitátora, ugyancsak utal ismert jelentésében. Valószínű ettől az időponttól tudatosodik – az egyébként földrajzi indíttatású Györffyben –, a földrajzi helynevek gyűjtésének, elemző vizsgálatának jelentősége. Hasonlóan ösztönző erejű lehetett az úticél kiválasztásában, hogy ebben az időben, a század első éveiben, újra megjelent a magyar kutatók, kiváltképpen a nyelvészek érdeklődése, a moldvai magyarság iránt. Tudjuk, Györffy már késmárki tanulóévei alatt tagja lett a Néprajzi Társaságnak, előfizette az Ethnographiát. Rubinyi Mózes 1901-ben, Munkácsi Bernát pedig 1902-ben közli a társaság folyóiratában, a moldvai csángókkal kapcsolatos tanulmányait,⁴ melyek mintegy negyedszázadig, Domokos Pál Péter munkásságának kezdetéig, meghatározták a csángómagyarokról kialakult köztudatot.

A század első évtizede nem volt alkalmas időpont egy moldvai utazásra. Kevés kutató vállalta a helyszíni gyűjtéssel járó zaklatást, veszélyeket, amelyeket az első világháborút megelőző feszült politikai légkör teremtett. Közismert: ez időben a fiatal Bartók Béla is többször tervbe vette a moldvai magyar népcsoport meglátogatását. 1914 tavaszán írta belényesi román ismerősének: „Augusztusban pedig megyek Moldvába (csak meg ne verjenek nekem ajánlólevelet a Román Akadémiától, mert enélkül nem lehet ott semmihez sem fogni...”⁵ Tudjuk: Bartók nem jutott el Moldvába. Ami nem sikerült a népzene gyűjtőnek, elérte a diák Györffy. Az utazás nehézségeire azonban később, 1917-ben kiadott egyik írásában ő is utal: „A román közigazgatás éberben őrködik, hogy idegen, főleg hazánkbeli magyar ember a csángókhoz ne férközhessen s tudomást ne szerezzen az ottani állapotokról... Ha közülünk néha-napiján valaki nyelvészeti, néprajzi, vagy földrajzi tanulmányokat óhajt tenni a moldvai csángók földjén, a román közigazgatás elháríthatatlan akadályokat gördít elébe.”⁶

Hazatérve moldvai yalagotúrájáról, helyszíni gyűjtéseit még évtizedek múlva is hasznosítja. A Földrajzi Közvéleményekben 1916-ban megjelent *Moldva* című tanulmánya,⁸ nem mai etnográfiai módszerekkel készült mű, inkább a földrajzi, gazdaságtani nézőpont uralkodik benne. De azért átfogóan tárgyalja Moldva népeinek történetét, földrajzi és gazdasági adottságát a századforduló időszakában. „Alig van szomszéd ország, mely olyan szoros történeti összefüggésben volna hazánkkal és a magyarsággal, mint Románia északi fele, az egykori Moldva fejedelemség” – közli, mint alapvető tényt, a bevezető mondatokban. Majd rövid népiségtörténeti áttekintésben vázolja a tatárjárás után, a volt Kunország helyén, Nagy Lajos király által alapított moldvai fejedelemség helyzetét és megállapítja, hogy ekkor „lakossága túlnyomórésztben magyar volt”. A moldvai székelyekben és csángókban, az erdélyi székelység természetes folytatását látja. Az igen pontos és részletes geográfiai leírás után vizsgálja Moldva lakosságának osztálytagolódását is, kiemeli az őslakosokat, az úgynevezett razeseket (részesek), akik mint szabad birtokosok, többségükben csángók vagy már elrománosodott régi magyar telepések. Az egykori gazdasági adatokból megbízhatóan állítja össze Moldva szinte teljes mezőgazdasági és ipari teljesítőképességét. De közül a lakossági statisztikát is Moldva soknemzetiségű lakosságáról. Megítélése szerint Moldvában, a századfordulón, mintegy 20%-ot tett ki a nemzetiségek aránya. Ebből a magyarság száma: 92 880 lélek. Ezt a statisztikát későbbi kutatók – így Domokos Pál Péter – megerősítik.⁹

Mivel a kutatók számára mindig nehézséget jelentett az összes csángó település bejárása, ezért nehezen ismerték fel az egyes vidékeken élő csángómagyarok eltérő nyelvi sajátosságait, így eredetüket sokáig tévesen ítélték meg. „A moldvai magyarság eredetét még mindig homály fedi” – írja a tanulmányban Györffy. „A régi írók az etelközi magyarság ivadéknak tartják, mások még a mongol pusztítás előtt

³ G. Weigand: Die Dialekte der Moldau un Dobrudscha. Leipzig, 1902.

⁴ Rubinyi Mózes: A moldvai csángók múltja és jelene. Ethnographia, 1901. Munkácsi Bernát: A moldvai csángók eredete. Ethnographia, 1902.

⁵ Bartók Béla levelei 322. sz.

⁶ Bartók Béla levelei 313. sz.

⁷ Györffy István: A moldvai csángók. A Vármegye, 1917. I. 20.

⁸ Földrajzi Közlemények, 1916. évf. XLIV. kötet 9. füzet

⁹ Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság, Csíksomlyó, 1931.

¹⁰ Györffy István: A kunok megtérése. Protestáns Szemle, 1925.

Csángó temetés (Halász Péter felvétele)

kivándorolt székelyeknek. Munkácsi Bernát megmagyarosodott kunoknak tartja őket, míg legújabbán Karácsonyi János Szlavóniából kiűzött husziták maradékának véli a csángókat. Voltaképpen mindegyiknek igaza van" – véli Györffy a csángók eredetéről, s erre később, *A kunok megtérése* című tanulmányában, 1925-ben még visszatér.¹⁰

A tanulmány részletes felsorolást ad azokról a – Györffy által ismert – településekről, melyekben a századforduló idején, számottevő csángómagyarság élt. Többek között megemlíti az alábbiakat (zárójelben a csángómagyarok arányszáma): Bogdánfalva (86%), Domafalva (87%), Dzsida falva (99%), Forrófalva (94%), Fundu Rekecsin (88%), Kalugyerpataka (96%), Klézse (93%), Ploszkucen (85%), Szabófalva (97%). Írásában kemény bírálattal illeti a tőkés-bojár Románia nemzetiségi politikáját, állítván, hogy „olyan tervszerűséggel és kegyetlenséggel nyomta el a közöttük élő szerencsétlen véreinket, amilyenre Európában kevés példát találunk. A csángómagyaroknak magyar iskolát állítani nem szabad. A templomban magyar istentiszteletet tartani nem szabad. . . A csángók azt is megköszönnék, ha csak annyi szabadságot tudnánk a részükre kieszközölni, amennyi nálunk a románoknak van." – A bojárság nemzetiségi politikája, a csángómagyarság *évszázados* sérelme, e társadalmi rend pusztulásával bukott a régi nemzetiségi politika is. Ma már kár lenne párhuzamot vonni a feudális magyar urak és a román bojárok nemzetiségi politikája között. Nem a múlt, a jelen számít.

Györffy István tudományos munkásságában a csángómagyar népelet áttekintése csupán határprobléma volt, kiegészítés a főműhöz, az alföldi népelet, a magyar népcsoportok vizsgálatához. De mindenképpen figyelemre méltó, a tudós portréját gazdagító, színesítő tett.

Hajdú D. Dénes

„A magyar népdalt a maga sajátos népi előadásmódjában már az óvodától fogva kellene tanítanunk. Az elemi iskolában nem is kellene más tanítani, csak népdalt, mégpedig a környéken, lehetőleg fonográfval, szakemberek által gyűjtött anyagot. Helytelenítjük azt az eljárást, hogy népdalokat operaénekesekkel énekeltetnek gramafonba és ezeket a lemezeket viszik ki a nép közé tanítás céljából. Az operaénekesek nemzetközi énekiskolája egészen megmásítja a népi előadásmódot, a kóta sem tudja visszaadni a népdal színét és zamatát. Népdalt csak romlatlan érzékű paraszt énekes által gramafon-felvevő gépbe danolt lemezzel taníthatunk.”

Györffy István, 1939.

„A népi–nemzeti építészeti kérdése ma már elodázhatatlan. Azonban a hagyományokhoz jól értő, de a jelennek, sőt a jövőnek is a hagyományos stílusba dolgozó építész szakemberünk alig van. Szükségesnek tartanám, hogy a Műegyetemen a népi építkezés tanulmányozására tanszék létesíttessék, ezenkívül a hagyományos népi építkezést az építőipari iskolákban is hozzáértő szakemberrel elő kellene adatnunk. A vidéki építőmesterek számára pedig vidékük hagyományos stílusának megőrzésére és továbbápolására, az építkezés minden ágára kiterjedő szakkönyvet kellene írni hozzáértő etnográfus építész szakemberrel. Építési engedélyt pedig csak akkor adjon ki a helyi hatóság, ha a terv egyébként megfelel a helyi népi stílusnak.”

Györffy István, 1939.